

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA'LIMNI
RIVOJLANTIRISH RESPUBLIKA
ILMIY-METODIK MARKAZI

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV FAOLIYATI ASOSLARI

Sadikova Muattar Muratovna

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik
respublika tashxis markazi metodisti

Tushunchalarga ta'rif:

Kognitiv — bu soʻz lotincha “cognitio” – “bilish”, “tanish”, “anglash” maʼnolarini anglatadi.

Kognitiv jarayon — bu miyamizning informatsiyani qabul qilish, qayta ishlash, kodlash, saqlash va esga tushirish jarayonlariga aloqador boʻlgan **aqliy** jihatlar

Kognitiv qobiliyatlar — bu fikrlash, oʻrganish, eslab qolish, muammoni hal qilish va diqqatni jamlash kabi aqliy faoliyatlarni oʻz ichiga oladi.

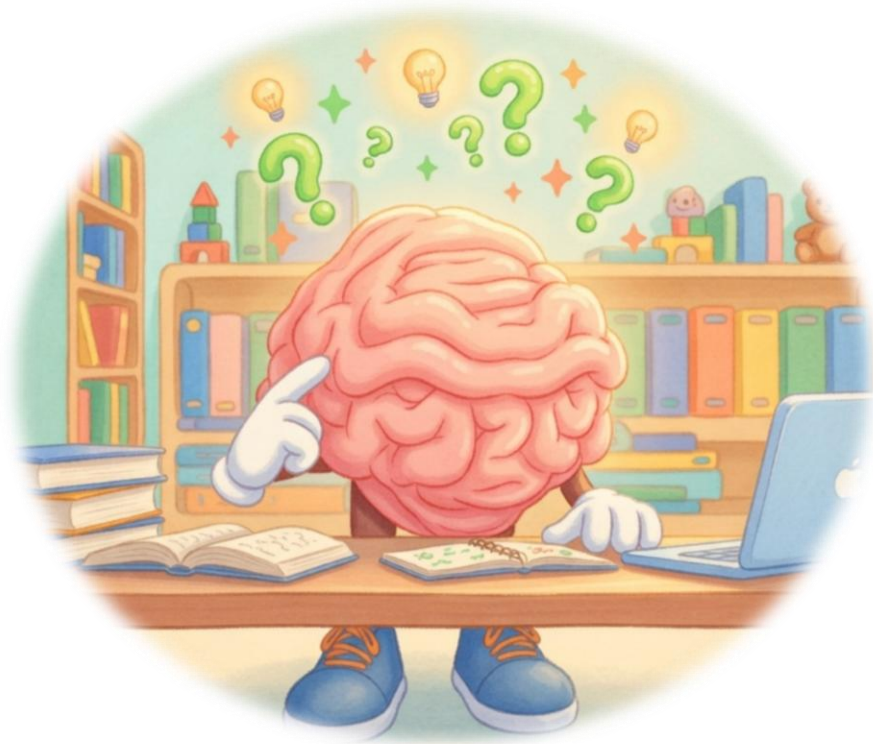
Kognitiv qobiliyatlarning ilmiy asoslari

KOGNITIV QOBILIYAT	ILMIY ASOS (NAZARIYA)	IZOH
DIQQAT	Baddeley va Hitch "Ishchi xotira modeli"	Ma'lumotni tanlab fokuslash va boshqarish
XOTIRA	Tulving "Epizodik/Semantik"	Ma'lumotni kodlash, saqlash, qayta chaqirish
ISHCHI XOTIRA	Baddeley va Hitch	Vaqtinchalik saqlash + mental operatsiyalar
ANALITIK FIKRLASH	Bloom "Taksonomiyasi"	Tahlil, solishtirish, deduksiya
IJODKORLIK	Guilford "Divergent fikirlash"	Yangi va ko'p g'oya generatsiyasi
MUAMMO YECHISH	Polya "4-qadam modeli"	Strategiya tanlash va tekshirish
TIL VA TUSHUNISH	Vigotsky "Sotsiokultural"	Til orqali kognitiv qurilish
METAKOGNITSIYA	Flavell "Metakognisya"	O'z fikrini nazorat/monitoring

Kognitiv qobiliyatlarning ta'lim jarayonidagi o'rni

KOGNITIV QOBILIYAT	NIMA QILADI?	MISOL
DIQQAT	kerakli informatsiyaga fokus qilish	darsda chalg'imaslik
XOTIRA	ma'lumotni saqlash va chaqirish	darsda yodlaganlarni eslab qolish
ANALITIK FIKRLASH	tahlil qilish, solishtirish, bog'lash	sabab-oqibatni topish
IJODIY FIKRLASH (DIVERGENT)	yangicha g'oya yaratish	bir narsaga 10 xil yechim topish
MUAMMO YECHISH	strategiya tanlash, rejalash	hayotiy vaziyatda to'g'ri yo'l topish
TIL VA TUSHUNISH	so'z boyligi, sintaksis, nutq	fikrni aniq ifodalash
IJRO FUNKSIYALARI (EF)	rejalashtirish, nazorat, inhibisiya	ishni rejaga asosan bajarish, o'zini tuta bilish
METAKOGNITSIYA		"qayerda xato qildim?" deb analiz qilish

DIQQAT SAVOL:

**Ta'lim oluvchilar bir xil muhitda
kognitiv jihatdan
har xil rivojlanishi mumkinmi?**

ALBATTA HA!

Olimlar orasida **Chjan** va **Uotkins** bir xil pedagoglar tomonidan bir xil materiallar berilganda amerikalik va xitoylik bolalar o'rtasida kognitiv rivojlanishda farq borligi tadqiqotlar orqali isbotlagan.

Kognitiv qobiliyat

Ta'lim jarayonida bu yondashuv tarbiyalanuvchilarning o'zini boshqarishi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, murakkab ma'lumotlarni tushunish, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni kuchaytiradi. Natijada ular bilimlarini mustaqil shakllantirib, amaliyotda qo'llay oladilar.

Maktabgacha yosh davrining xususiyatlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarda:

qiziqish yuqori darajada bo'ladi

o'yin yetakchi faoliyat hisoblanadi

obrazli tafakkur ustunlik qiladi

diqqat beqaror, lekin rivojlanishga moyil bo'ladi

Kognitiv jarayonlar: idrok

Idrok — bu bolaning predmet va hodisalarni sezgi organlari orqali yaxlit qabul qilishi.

Idrok orqali bola:

- ranglarni ajratadi
- shakl va hajmni farqlaydi
- tovushlarni taniydi

Kognitiv jarayonlar: diqqat

Diqqat — bolaning ma'lum faoliyatga ongli ravishda yo'naltirilishi.

Maktabgacha yoshda:

- ixtiyorsiz diqqat ustun
- qiziqarli mashg'ulotlar diqqatni kuchaytiradi

Kognitiv jarayonlar: xotira

Xotira — bolaning eslab qolish, saqlash va qayta esga tushirish qobiliyati.

Xususiyatlari:

- › ko‘proq obrazli xotira rivojlangan
- › she‘r, qo‘shiq va o‘yinlar orqali mustahkamlanadi

KOGNITIV JARAYONLAR: TAFAKKUR

Tafakkur — muammoli vaziyatlarda fikrlash va xulosa chiqarish jarayoni.

Maktabgacha yoshda:

- ko'rgazmali-obrazli tafakkur ustun
- savol-javoblar orqali rivojlanadi

KOGNITIV FAOLIYATGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

- Oila muhiti
- Ta'lim muassasasidagi pedagogik yondashuv
- O'yinlar va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar
- Emotsional muhit
- Muloqot sifati

Pedagog va ota-onaning roli

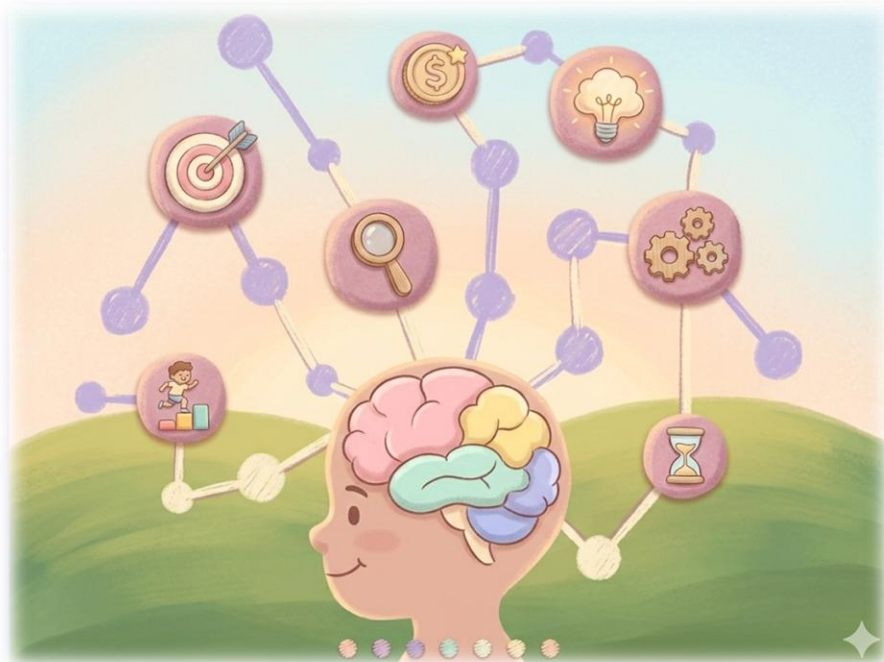
Pedagog va ota-onalar:

- bolaga mustaqil fikrlash imkonini berishi
- savollariga sabr bilan javob berishi
- taqiqlashdan ko'ra yo'naltirishi
- o'yin orqali o'rgatishi lozim

Amaliy mashg'ulot

“E'tibor va diqqatni jamlash mashqi”

Bir qo'lingiz bilan burnimizni ushlaymiz, bir qo'limiz bilan quloq uchini ushlaymiz bu holatni tezlikda takrorlashga harakat qilamiz. Maqsad insondagi ikkita yarim sharlarni baravariga ishlashga yo'naltirishdan iborat. Ikkala yarim shar baravar ishlagan vaqtda insonning xotirasi yanada mustahkamlanib boradi.

AMALIY MASHQLAR

Harflar va ularning joylashuvini eslab qoling

K
Q
S

Z
B
G

R
T
N

**QAYSI HARFLAR
YO‘QOLGANINI
TOPING**

K

...

S

Z

B

...

R

...

N

Mantiq xotirani tekshiramiz:

PSIXOLOGIYA – TRENING

AVTOMABIL – BALON

DAFTAR – RUCHKA

DARAXT – MEVA

SARYOQ – NON

QUYOSH – OY

ODAM – UY

SIGIR – SUT

O‘RMON – KIYIK

MUSIQA – MIKROFON

Soʻzlarning juftini toping:

PSIXOLOGIYA

TRENING

AVTOMABIL

BALON

DAFTAR

RUCHKA

DARAXT

MEVA

SARYOQ

NON

QUYOSH

OY

ODAM

UY

SIGIR

SUT

OʻRMON

KIYIK

MUSIQA

MIKROFON

Mantiqan bog'liq bo'lmagan so'zlarni eslab qoling:

MAKTAB – QANOT

SPARK – QOVUN

SHIRINLIK – DARYO

QAYCHI – UZUK

KO'ZOYNAK – ATIR

TUZ – KOMPYUTER

DOSKA – LIMON

DENGIZ – YULDUZ

DO'PPI – DUTOR

GUL – PRINTER

Soʻzlarning juftini toping:

maktab	qanot
spark	qovun
shirinlik	daryo
qaychi	uzuk
koʻzoynak	atir
shakar	qogʻoz
tuz	kompyuter
doska	limon
dengiz	yulduz
doʻppi	dutor
gul	printer

Savollarga javob yozing:

- ❖ Nechta quloq bor edi?
- ❖ Bananning qoraygan joyi bor edimi?
- ❖ Nechta atirgul bor edi?
- ❖ So'roq belgisi nimalarning orasida edi?
- ❖ Nechta tuyoq bor edi?
- ❖ Rasmda nechta so'z bor edi?
- ❖ Quyon qanday rangda edi?
- ❖ Soat nechi bo'lgan edi?
- ❖ Strelka qaysi hayvonga qarab turgan edi?

Rasmdagi buyumlarni eslab qoling

YO‘QOLGAN BUYUMNI TOPING

2-YO‘QOLGAN BUYUMNI TOPING

3-YO‘QOLGAN BUYUMNI TOPING

Soʻzlarni eslab qoling:

PROEKTOR

SOCHIQ

DAFTAR

13

QOVUN

DISK

JENTRA

SURNAY

UY

NURIDDIN

YEMOQ

KUCHUK

PSIXOLOGIYA

UNIVERSITET

MEN

NON

NARGIZA

PRINTER

**DAFTARGA YUQORIDAGI SO‘ZLARNI
YOZING**

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda innovatsion metodlar

Muammo asosida o'qitish

Real hayotiy vaziyatlar orqali tahlil, mantiqiy va kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

Tanqidiy fikrlash

Materialni tahlil qilish, dalillarni baholash va ongli qaror qabul qilishni o'rgatadi.

Interaktiv raqamli darslar

Video va animatsiyalar orqali mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Rol o'ynash

Turli vaziyatlarda ishtirok etib, ijtimoiy va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kollaborativ o'qitish

Birgalikda o'rganish orqali hamkorlik va fikr almashishni kuchaytiradi.

Diskussiya va aqliy hujum

Guruhda muhokama qilib, mantiqiy fikrlash va g'oya yaratishni rivojlantiradi.

Simulyatsiya va o'yinlar

Sun'iy vaziyatlar orqali real jarayonlarni tushunish va muammoni yechish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Debatlar

O'z fikrini himoya qilish, dalillash va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

XULOSA

Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, tarbiyalanuvchilarning mustaqil fikrlashi, o'zini boshqarishi va muammoni hal qilish ko'nikmalarini kuchaytiradi. Ushbu jarayonda innovatsion metodlarni joriy etish ta'lim samaradorligini oshiradi va kelajakdagi muvaffaqiyatlarga zamin yaratadi. Kognitiv yondashuvlar ta'lim muhitini jonlantirib, o'qituvchi va tarbiyalanuvchilarning shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA'LIMNI
RIVOJLANTIRISH RESPUBLIKA
ILMIY-METODIK MARKAZI

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

Ishtirokingiz uchun rahmat!